

6. Кловак Г. Т. Генеза підготовки майбутнього вчителя до дослідницької педагогічної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах України (кінець XIX – XX століття): дис.... доктора пед. наук: 13.00.01 / Галина Тихонівна Кловак. – Умань, 2005. – 452с.
7. Корф Н. А. Как наше земство зарождалось и подрастало / Николай Александрович Корф // Русская мысль. – 1881. – № 3. – С. 58–97.
8. Красновский А. А. Педагогические идеи Н. И. Пирогова / Архип Алексеевич Красновский. – М.: Учпедгиз, 1949. – 196 с.
9. Левківський М. В. Історія педагогіки: Навчальний посібник / М. В. Левківський, О. М. Микитюк. – Харків: «ОВС», 2002. – 240 с.
10. Літопис руський / [пер. з давньорус. Л. Є. Махновця; відп. ред. О. В. Мишанич]. – К.: Дніпро, 1989. – 591 с.
11. Ломоносов М. В. О воспитании и образовании / Михаил Васильевич Ломоносов; [сост. Т. С. Буторина]. – М.: Педагогика, 1991. – 344 с.
12. Пирогов Н. И. Избранные педагогические сочинения / Николай Иванович Пирогов; [сост. А. Н. Алексюк, Г. Г. Савенок]. – М.: Педагогика, 1985. – 496 с.
13. Сковорода Г. Твори у 2-х томах / Григорій Сковорода; [ред. кол. М. Жулинський і ін.]. – К.: ТОВ «Видавництво 'Обереги'», 2005. – Т.1. – 528 с.
14. Стоюнин В. Я. Избранные педагогические сочинения / Владимир Яковлевич Стоюнин; [сост. Г. Г. Савенюк]. – М.: Педагогика, 1991. – 368 с.
15. Тисяча років української суспільно-політичної думки. У 9-ти т. – К., 2001. – Том I. – С.270–281.
16. Толстой Л. Н. Педагогические сочинения / Лев Николаевич Толстой [под ред. критического очерка П. А. Буланже]. – М.: Книгоиздательство К. И. Тихомирова, 1914. – 512 с.
17. Франко І. Із лектури наших предків XI в. Ізбірник Святослава 1076 р. // Стара Україна. – Львів, 1924. – Вип. XII. – С. 179–183.
18. Ушинский К. Д. Избранные педагогические сочинения. В 2-х т. / Константин Дмитриевич Ушинский; [под ред. проф. В. Я. Струминского]. – М.: Учпедгиз, 1954. – Т. 2. – 734 с.
19. Ушинський К. Д. Твори. У 6-ти т. / Костянтин Дмитрович Ушинський. – К.: Радянська школа, 1954. – Т. 2. – 500 с.

Стаття надійшла до редакції 24.03.2011 р.

УДК 371.14: 371.15

Штельмах Г. Б.

кандидат пед. наук, доцент

Криворізький державний педагогічний університет

САМОКОНТРОЛЬ ПІД ЧАС ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ВЧИТЕЛІВ ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ

Стаття присвячена проблемі формування у вчителів умінь і навичок самоконтролю на курсах підвищення кваліфікації, обґрунтовано психолого-педагогічну сутність процесу самоконтролю, визначено умови формування у вчителів умінь і навичок самоконтролю під час професійної перепідготовки.

Ключові слова: самоконтроль, уміння і навички самоконтролю, професійні знання.

Стаття посвячена проблемі формування в учителів умінь і навчків самоконтроля на курсах підвищення кваліфікації, обґрунтовано психолого-педагогічну сутність процесу самоконтроля, визначені умови формування в учителів умінь і навчків самоконтроля в процесі професійної перепідготовки.

Ключевые слова: самоконтроль, умение и навыки самоконтроля, профессиональные знания.

This article is devoted to the problem of formation of the skills and habits of self-control of the teachers. The essence of the psychological process of self-control as the science conception is examined. The conditions of formation of the skills and habits of self-control of the teachers are defined.

Key words: self-control, skills and habits of self-control, professional knowledge.

Проблема перепідготовки педагогічних кадрів, вдосконалення педагогічного професіоналізму, підвищення педагогічної майстерності, пошук шляхів модернізації процесу професійної перепідготовки актуальна сьогодні як ніколи. Болонська угода Європейських країн загострила питання якості сучасної освіти, підготовки й перепідготовки учительських кадрів, здатних виконати соціальне замовлення. Концепція Національної доктрини розвитку освіти в Україні, Закон України «Про освіту», Державна національна програма «Освіта», цільова комплексна програма «Вчитель» та інші державні нормативні документи передбачають становлення особистості з високим інтелектуальним потенціалом, здатної постійно вчитися в умовах розширеного інформаційного простору. Реалізація цього стратегічного завдання сучасної освіти значною мірою залежить від умінь вчителів самостійно знаходити, переосмислювати та опрацьовувати навчальну інформацію, а також контролювати, коригувати й оцінювати власну професійну діяльність, здійснювати самоконтроль і саморегуляцію, планувати свою самоосвітню діяльність.

Мета статті – показати особливості самоконтролю вчителів під час курсової перепідготовки, виявити організаційно-педагогічні умови, які сприяють формуванню у педагогів умінь і навчків самоконтролю і довести його переваги у формуванні творчої особистості вчителя.

Питання професійної підготовки і перепідготовки вчительських кадрів розглядалися в працях Н. Кузьміної, Л. Кондрашової, О. Мороза,

В. Сластьоніна, О. Щербакова та інших. Хорактер педагогічної діяльності і професійні функції вчителя досліджувати В. Давидов, О. Леонтьєв, Д. Ельконін та інші. Вивченням структури педагогічного професіоналізму займалися С. Геллерштейн, С. Гусєв, Н. Гузій та інші.

Аналіз шкільної практики та досвіду роботи вчителів під час курсової перепідготовки свідчить про те, що вчителі не приділяють належної уваги процесу організації самоконтролю як одному із структурних компонентів педагогічного професіоналізму. Однак сучасні теорії, що застосовуються під час курсової перепідготовки вчителів, акцентують увагу на не-

обхідності формування самоконтролю як необхідного чинника формування творчої особистості вчителя.

Проблема самоконтролю привертає увагу багатьох науковців. Так, П. Блонський розглядає його як розумову дію людини, М. Боришевський, Л. Жарова, О. Линда, А. Сердюк, Г. Собієва, І. Федоренко, В. Чебишева характеризують самоконтроль як рису особистості та уміння перевіряти свої дії і вчинки під час діяльності тощо.

Сьогодні увага дослідників акцентується на обґрунтуванні необхідності зміни парадигми діяльності курсів підвищення кваліфікації педогогів, переведення її в режим розвитку особистості через переосмислення цілей, підходів, технологій, а це можливо завдяки самоконтролю та самоорганізації.

Розглянувши різні погляди науковців на проблему, ми визначили, що уміння і навички самоконтролю під час процесу професійної перепідготовки є навчально-інтелектуальні, і являються синтезом інтелектуальних і практичних дій вчителів, спрямованих на самоорганізацію своєї професійної діяльності. До складу цих умінь і навичок входить три компоненти:

- інтелектуальний (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, систематизація, абстрагування, постановка проблеми, використання аналогії, уміння роботи висновки, уміння аргументовано переконувати);

- практичний (використання психолого-педагогічної та методичної літератури, уміння користуватися довідковою літературою, оформляти результати тощо);

- самоорганізація (планування професійної та самоосвітньої діяльності, раціональне використання часу, культура розумової праці, регулювання своїх дій, самоперевірка отриманих результатів, самооцінка своєї діяльності).

Під час дослідно-експериментальної роботи ми дотримувалися основних етапів формування умінь і навичок самоконтролю, до яких ми віднесли:

- усвідомлення мети діяльності та її мотивів;

- ознайомлення з еталонами педагогічної праці;

- співставлення отриманих результатів з еталонним зразком;

- самооцінка вчителями своїх професійних дій;

- корекція своїх професійних дій на основі самооцінки.

Перебудова процесу підвищення кваліфікації педагогічних кадрів на творчій основі, де присутній самоконтроль, – далеко не стихійний процес. Вона вимагає від викладачів, які проходять курсову перепідготовку, як процесу розв'язання пізнавальних завдань. Результативність процесу підвищення кваліфікації педагогів залежить від забезпечення сукупності організаційно-педагогічних умов, оскільки самоконтроль як складне особистісне утворення формується під впливом певних зовнішніх і внутрішніх умов, усвідомленого чи неусвідомленого сприйняття інформації в загальній площині.

Проблема організаційно-педагогічних умов, що забезпечують успішність формування самоконтролю в учителів, актуальна в плані подальшого

підвищення якості підготовки і перепідготовки педагогічних кадрів. Більшість учених, досліджуючи проблему підготовки фахівців у різних сферах професійної діяльності, рекомендують розрізняти зовнішні й внутрішні умови, що позитивно впливають на становлення вчителя як професіонала своєї справи.

К. Роджерс основною рушійною силою розвитку вважає прагнення людини до самоактуалізації, реалізацію її природного потенціалу. Під самоактуалізацією він розуміє прагнення людини розвиватись, дозрівати – прагнення виражати й активізувати здібності свого організму та «я» у цілому [1, с.65]. Прояв природного в потенціалі людини, відкритість досвіду він відносить до внутрішніх умов; до зовнішніх умов – психологічну безпеку й психологічну волю.

Відкритість досвіду – це здатність переживати екзистенціальний момент таким, яким він є, натиск на відкритість новим ідеям і думкам, терплячість до невизначеності, вміння тонко відчувати свої можливості і потенційні здібності, розвивати почуття самоповаги до себе.

Психологічна безпека – створення сприятливого середовища, у якому людина відчуває свою свободу, може висловити свої почуття, думки, поділитися враженнями. Таке середовище забезпечується емпатією, допомогою. Створення безпечного середовища К. Роджерс пов'язував з емпатією, глибоким розумінням, коли почуття, думки й мотиви однієї людини легко досягаються іншою. Безпечне середовище характеризується прагненням людини зрозуміти почуття і запити іншої. Поділяючи позицію К. Роджерса, ми вважаємо, що успішність формування умінь і навичок самоконтролю вчителів під час курсової перепідготовки залежить від наявності в навчальному процесі курсів перепідготовки педагогів інформаційно-комунікативного розвиваючого освітнього середовища. Його характерною ознакою виступають суб'єкт-суб'єктні відносини в системі «викладач-учитель». Освітнє середовище є чинником формування умінь і навичок самоконтролю вчителів, а це є запорукою формування творчої особистості вчителя-професіонала. Тут велику роль відіграють відносини рівності, партнерства і взаємоповаги усіх учасників процесу професійної перепідготовки учительських кадрів. Толерантність, партнерство під час курсової перепідготовки вчителів складають основу для педагогічної взаємодії, співробітництва і співтворчості. Здатність викладача відмовитися від педагогічного диктату, довіра до учасників процесу професійної перепідготовки вчителів створюють обстановку, під час якої педагоги не боючись, контролюють свої дії та вчинки, звертаються за порадою до наставників.

Важливою умовою формування умінь і навичок самоконтролю під час професійної перепідготовки учительських кадрів є створення психологічної єдності, наявність прихованого керівництва ініціативою вчителів під час виконання навчальних завдань і можливість їхнього самовираження і самоствердження (Ю. Кулюткін, О. Матецька, Г. Сухобська та інші). У на-

вчальному процесі під час перепідготовки вчителів ми моделювали такі ситуації, діючи в яких педагоги не тільки поповнювали свої знання, але й активно діяли, самостійно розв'язували поставлені питання.

Під час таких ситуацій було наявне розходження поглядів, суперечка щодо поставленого питання, які стимулювали потреби вчителів у пошуці додаткової навчальної інформації, активізували їхнє прагнення знайти розв'язок, побачити причинно-наслідкові зв'язки.

Упродовж дослідно-експериментальної роботи ми велику увагу приділяли комунікативним ситуаціям. Учасники комунікативних ситуацій, виконуючи мовні дії, відчували емоційну напругу, що пояснюється:

- ефектом новизни;
- участю у професійно значущих ситуаціях, коли активізується потреба що-небудь сказати, запитати, відповісти, переконати, виявити кмітливість, винахідливість;
- спілкуванням між учасниками комунікативної ситуації, яка вимагає прийняття рішення з урахуванням особистого досвіду і професійних знань;
- своєчасною оцінкою отриманих результатів під час комунікативної взаємодії.

Ситуації, які вимагають декілька розв'язків потребують активних розумових дій, міркувань з приводу того, що є критерієм, підставою для вибору того чи іншого рішення. У спільному обговоренні апробуються гіпотези шляхи і способи їхнього розв'язання, взаємна корекція ідей і думок, їхнє уточнення і збагачення. Усе це сприяє об'єднанню зусиль учасників процесу професійної перепідготовки учительських кадрів у пошуці колективного рішення і позитивно впливає на розвиток умінь і навичок самоконтролю.

Підводячи підсумки вище сказаного, можна зробити такі **висновки**:

Самоконтроль – це усвідомлена діяльність вчителів, яка розглядається як система розумових дій і відбувається за їх власною ініціативою на засадах сформованої самооцінки і саморегуляції. Основною метою самоконтролю є перевірка результатів власної професійної діяльності. Нами були виявлені умови, що забезпечують ефективне формування умінь і навичок самоконтролю, а саме: створення комфортного педагогічного освітнього середовища, у якому відносини між викладачами та вчителями будуються на педагогічній взаємодії; забезпечення стійкої інтелектуальної активності педагогів, забезпечення вчителів інструментарієм здійснення самоконтролю.

Література

1. Роджерс К. Фасилітація творчості / К. Роджерс // Вопросы психологии. – 2007. – № 6. – С. 64-73.

Стаття надійшла до редакції 18.04.2011 р.